HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

אודייני השכר לאמצע והא אודייני דמחמת עצמו א)[הוא] [א]שאני [ב]אודייני דלנטירותא הוא דעבידא ואפילו קטנים נמי מצו מנטרי לה: אמרו ראו מה שהניח אבא הרי אנו עושין ואוכלין השביחו לעצמן: רב ספרא שבק אבוה זוזי שקלינהו עבד בהו עיסקא אתו אחי תבעוהו בדינא קמיה דרבא אמר להו [ב]רב ספרא גברא רבה הוא לא שביק גירסיה וטרח לאחריני: האשה שהשביחה את הנכסים השביחה לאמצע: אשה בנכסי יתמי מאי עבידתה אמר רבי ירמיה [ג]באשה יורשת פשיטא מהו דתימא כיון דלאו דרכה למטרח אף על גב דלא פריש כמו דפריש דמי קמשמע לן: ואם אמרה ראו מה שהניח לי בעלי הריני עושה ואוכלת השביחה לעצמה: פשיטא מהו דתימא כיון דשביחא לה מילתא דאמרי קא טרחא קמי יתמי אחולי אחלה קא משמע לן ג)אמר רבי חנינא [ד]המשיא אשה לבנו גדול בבית קנאו [ה]ודוקא גדול ודוקא [ו]בתולה ודוקא אשתו [ז]ראשונה ודוקא [ח]שהשיאו ראשון [ט]פשיטא ייחד לו אביו בית ועלייה בית קנה עלייה לא קנה [י]בית ואכסדרה מהו [כ]שני בתים זה לפנים מזה מהו תיקו מיתיבי ייחד לו אביו בית וכלי בית [ל]כלי בית קנה בית לא קנה אמר רבי ירמיה [מ]כגון שהיה אוצרו של אביו מונח שם נהרדעי אמרי אפילו שובכא דיוני רב יהודה ורב פפי אמרי אפילו [נ]עציצא דהרסנא מר זוטרא אנסביה לבריה ותלא ליה סנדלא רב אשי נסביה לבריה ותלא ליה אשישא דמשחא ד)אמר מר זוטרא הני תלת מילי שוינהו רבנן ה)כהלכתא בלא טעמא חדא הא אידך ו)דאמר רב יהודה אמר שמואל הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשאה אלא אפוטרופא אידך ז)דאמר רב [ס]מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה:

מתני'

אודייני. בור וכיסויו ושוכרין אותו להשקות שדות ממימיו: **מחמת עצמו הוא.** שמשמרין אותו הגדולים וצריכין לעמוד על גביו פן יהיה הפקר לכל שואבי מים: **דלנטירותא עבידא.** אין צריכין להוציא משלהן כלום עליו אלא לשמרו וגם הקטנים יכולין לשמרו: **עבד** (א) **בהן עיסקא.** וחשיב ליה שבח נכסים מחמת נכסים הואיל ואין צריך טורח כל כך אלא לקנות ולמכור: **לא שביק גירסיה וטרח לאחריני.** וכמי שאמר ראו מה שהניח לנו אבא דמי. ושמעי' מהכא דכל היכא דמאן דהוא כמו רב ספרא אע"ג דלא אמר לעצמי אני עושה כמאן דאמר דמי והשביח לעצמו: **אשה מאי עבידתה.** או תטול כתובתה ותלך לה או תטרח קמי יתמי ותהיה ניזונת ומעשה ידיה שלהן ואין לה להשתכר בממון היורשים: **באשה יורשת.** כגון שנשא ראובן בת שמעון (ב) ומתו וירשו בני ראובן ובת שמעון את נכסי יעקב אבי אביהן או כגון בת בין הבנות או בת הבן בין הבנים דינה כדין האחין או שאמר בעלה תטול אשתי כאחד מן הבנים אם השביחה את הנכסים פירשה לעצמה לא פירשה השבח לאמצע. ואלמנה שאמרה בב"ד ראו מה שהניח לי בעלי הריני עושה ואוכלת השביחה לעצמה והוא דלא שקלא מזוני דאי שקלא מזוני הא תנן ח) אלמנה ניזונת מנכסי יתומין ומעשה ידיה שלהן הלכך אשה שמת בעלה והניח נכסים מועטין שאין בהן כדי כתובתה אם אמרה ראו מה שהניח לי בעלי ונתעצלו ב"ד או יורשין להשביעה על כתובתה אפילו השביחה אלף ככר השביחה לעצמה אבל אם השביחה הנכסים סתם תטרוף כתובתה והמותר ליורשין ואע"פ שלא נשתייר מבעלה אפילו רביע כתובתה: **אחולי אחלה.** וחזרה בה ממה שאמרה תחלה הריני עושה ואוכלת קא משמע לן: **קנאו.** הבן לאותו הבית. תקנת חכמים היא והלכתא בלא טעמא כדלקמן ובמס' גיטין [א] מוקמינן לה ט) כגון שיש לאביו בעיר בית אחר לדור בו: **ודוקא גדול כו'.** דבכי האי גוונא חביב ליה טפי וגמר ומקני ליה: **ייחד לו בית ועלייה.** כלומר ייחד לו האב לבנו בית שיש עלייה על גביו: **אכסדרה.** לפני הבית ופותחין בו חלונות ודרך אכסדרה נכנסים לבית: **שני בתים כו'.** אם תמצא לומר בית ואכסדרה קנה היינו משום דאכסדרה משועבד לבית אבל שני בתים זה לפנים מזה מהו: **אוצרו בתוכו.** הלכך בית לא קנה דכיון דמשתמש האב בבית לא הוציאו מחזקתו ולא מקני ליה לבנו: **עלילא דהרסנא.** כלי מלא דגים מטוגנים בשמן: **אשישא דמשחא.** כוס מלא שמן: **שווינהו רבנן.** הם תקנו את הדברים כך אף על פי שאינו דין תורה כי (ג) מדה ומדה הם: **חדא הא.** המשיא אשה לבנו ותקנת חכמים היא לכבוד החתן שנגלה הדבר לשאת אשה ואין מקום לדור בו: **אפוטרופא.** דאנן סהדי דלא עקר נחלת הבנים ולא נתכוין אלא שיכבדוה הבנים מתוך שאוכלין על ידה: **במעמד שלשתן.** נפקד ומפקיד ומקבל מתנה: **קנה.** כך תקנו חכמים לפי שהדבר תדיר הוא בין הבריות ולא הזקיקו חכמים להקנות בקנין ובעדים:

מתני'

דאי הוו אמרי גדולים ראו מה שהניח לנו אבינו היו אוהבי הקטנים או קרוביהם משכירים להם פועלים משל אביהם בשבילם ומדלא אודעינהו אחולי אחילו גבייהו ובעובדא דמרי בר איסק (ב"מ דף לט:) דא"ל אחוה לפלוג לי נמי מפרדיסי ובוסתני דשתל ואמר ליה רב חסדא שפיר קאמר לך דתנן הניח גדולים וקטנים כו' השבח לאמצע לא שתלם בעצמו אלא השכיר פועלים ממעות הירושה א ואותו האח נמי היה מוצא קרובים דהוי שתלי ליה וכן אחי דרב ספרא היו מוצאין שישתכרו במעותיהן דאין טורח למכור ולקנות אי לאו דהוי כאומר להן ראו ופריך מאודייני דמחמת עצמו הוא שלא היו מוצאין שיעשה להם אותה שמירה לפי שצריך לעמוד שם זמן מרובה ומשני דקטנים גופייהו מנטרי ואם היו מודיעין להם היו עושין ועוד יש פירוש רבינו תם ופירוש ריב"ס ולא ישרו בעיני ר"י: **אודייני.** פי' בקונטרס בור וכסויו ואין נראה לרבינו תם אלא מפרש שהוא כלי גבוה שעומדים עליו שומרי שדות וכרמים לראות מעליו למרחוק וגם הוא ראוי לישן עליו כדאמרינן בפרק בתרא דמועד קטן (דף כז.) ישן על גבי מטה או על גבי ספסל או על גבי אודייני ויש ספרים שכתוב בהן אידווני כמו דוי להכא ולהכא (תמיד דף כו: ובשבת לה.): **באשה** יורשת. פירש בקונטרס כגון ראובן שנשא בת שמעון אחיו ומת יעקב אביהם ואחר כך מתו ראובן ושמעון שאז יורשין בני ראובן ובת שמעון מאביהן וקצת קשה לישנא דראו מה שהניח לי בעלי דמשמע דירשה מבעלה ולא מיעקב ופירש ריב"ס אשה יורשת שנשא ראובן בת שמעון אחיו ומת והיו לו לראובן אחים קטנים או בני אחים קטנים דהוו יתמי והרי היא יורשת את בעלה עם הקטנים שהיא במקום אביה ומיהו קשה (ד) דקאמרי' בסמוך דטרחא קמי יתמי דמשמע בני בעלה ב על כן נראה לר"י כפירוש הקונטרס דכיון שבעל אוכל פירות ירושתה כל ימי חייו כדין שייך שפיר ראו מה שהניח לי בעלי ג אי נמי כלשון אחר שפירש בקונטרס שאמר הבעל תטול האשה כאחד מן הבנים: **ואם** אמרה ראו מה שהניח לי בעלי. פירש בקונטרס וכיון דאמרה הכי לית לה מזוני ואין נראה לרשב"א דדוקא אם מכרה כתובתה או י) לקחה כתובתה בבית דין אין לה מזונות אבל זו שלא לקחה כלום מכתובתה אלא נכסי מלוג שלה או מה שירשה או מה שנתן לה בעלה כאחד מן הבנים לא הפסידה מזונות ד דאפי' מכרה מקצת כתובתה אמרינן בפרק אלמנה (כתובות דף נח.) דלית דחש ליה לדר' שמעון דאמר מקצת כסף ככל כסף ולא הפסידה מזונות כ"ש נכסי מלוג דלא שייכי כלל לכתובתה וגם מה שפירש שאם נתעצלו בית דין להשביעה מה שהשביחה לעצמה לא ידע רשב"א מנליה דלעולם הויא בחזקת יורשים עד שישביעוה ב"ד דאין לה כח לגבות כתובתה אלא בבית דין והכא איירי דוקא באשה יורשת: **בית** ואכסדרה מהו. דנהי דעלייה לא קנה אכסדרה שייכא טפי לגבי בית ואם תמצא לומר לא קנה משום דאין בו תשמיש בית שני בתים זה לפנים מזה מהו דכבית אחד דמי ולפירוש הקונטרס הוה ליה להקדים בעיא דשני בתים לבית ואכסדרה:

כהלכתא בלא טעמא. קצת טעם יש דכיון שפינה את הבית סמכא דעתיה דבן וגם אין לו אנה לדור סברא הוא שנתנו לו וכן הכותב כל נכסיו לאשתו או לבנו מסתמא לא ליתן לה נתכוין אלא לכבדה שלא היה מניח בניו בולא כלום ובמעמד שלשתן לא רצו חכמים להטריח להביא עדים ולעשות קנין דמסתמא כיון שאמר לו במעמד שלשתן הקנה לו לגמרי ונראה לר"י דבמעמד שלשתן אם חזר ומחלו אינו מחול ה ומפורש בכמה מקומות: **הניח** בנים גדולים עד במעמד שלשתן קנה. עד כאן שיטת הר"א ז"ל:

ברכת

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"ט מהלכות נחלות הלכה ג ועי' בהשגות ובמ"מ סמג עשין פב טוש"ע חו"מ סי' רפו סעיף א עי' מ"מ כ"מ ל"מ:
לה ב מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף ג:
לו ג מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף א:
לז ד ה ו ז ח מיי' פ"ו מהלכות זכייה ומתנה הלכה טו סמג עשין פב טוש"ע אה"ע סי' כט סעיף א:
לח ט י מיי' שם הל' טז טוש"ע שם סעיף ג [ולא קנה]:
לט כ מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד [וקנה אחד]:
מ ל מ מיי' שם הל' טו טוש"ע שם סעיף ב:
מא נ מיי' שם טוש"ע שם סעיף א:
מב ס מיי' פ"ו מהלכות מכירה הלכה ח ופ"ג מהל' זכייה ומתנה הל' ג סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' סו סעיף יט וסי' קכו סעיף א:

מוסף רש"י

המשיא אשה לבנו גדול בבית. בית מיוחד שאינו דר בו אלא עשאו לו לבית חתנות (גיטין יד.). **כהלכתא בלא טעמא.** כאילו קבלה משה הלכה מסיני, שאין צריך לתת בה טעם (שם). **הכותב כל נכסיו לאשתו.** בלשון מתנה (לעיל קלא:). **לא עשאה אלא אפוטרופא.** להכניס ולהוציא ואע"פ שכתבו לה בלשון מתנה לא קנאתן ואין טעם בדבר אלא כך תקנו והפקר ב"ד הפקר (גיטין יד.) דאומד הדעת הוא דאין אדם מניח את בניו ונותן את הכל לאשתו ולא נתכוון אלא לעשותה אפוטרופא כדי שיחלקו לה בניו כבוד משום דאוקי אבוהון נכסי ברשותה לפרנסם מהם כפי אומד דעתה ויהיו כפופים לה, ומני לה מהני תלת מילי דשוינהו רבנן כהלכתא בלא טעמא, דדברי נבואה הם, לפי שאנו מניחין מה שכתוב בשטר בהדיא שנתן לה הכל וילך אחר אומד דעתנו, ובשכיב מרע מיירי, ורבא בעי לקמן בבריא היאך (לעיל קלא.). **במעמד שלשתן.** אמר לו כן, (קדושין מח.) ולפי שהדבר נהוג בין הסוחרים והחנוונים תקנו את הדבר לקנות באמירה במעמד שלשתן, לפי שאין קנין מועיל בדבר שאין בעין (לקמן קמח.).

רבינו גרשום

אודייני. בור וכסויו השכר לאמצע. והאי אודייני דמחמת עצמן הוא. שצריך תמיד לנקות הבור ולכסותו שלא יפול בו זבל כדי שיקנו בני אדם מים נקיים יותר ברצון ואעפ"כ שהגדולים טורחין בו הן בעצמן ומנקין אותו ומשמרין אותו השכר לאמצע: שאני אודייני. משום הכי השכר לאמצע דלנטורי עבידא אפי' קטן מצי מנטר בהן ולכסותו שיהא נקי ומצו למימר להו קטנים לגדולים מלאכה כזאת אנו יכולין לעשותה אבל שאר נכסים אם שבחו מחמת עצמן השכר לעצמן: ואמר רבא רב ספרא גברא רבה הוא לא שבק גרסתיה וטרח לאחריני. ומסתמא אע"ג דלא אמר להו ראו מה שהניח לנו אבינו למשמע מינה דלצרכו קא טרח ולא אחריני וסתמא כמאן דפריש להו דמי וכל השכר שלו: מדקתני מתני' וכן האשה שהשביחה השביחה לאמצע. ש"מ דיורשת היא עם הבנים או עם הבנות כאחד ואמאי וכי אשה מאי עבידתה להיות יורשת נכסי בעלה. אמר ר' ירמיה באשה יורשת עסקינן כגון שנשא שמעון בת ראובן אחיו ולא היו לראובן כי אם בנות ושמעון שנשאה לא היה לו יורש ומת ראובן ואח"כ מת שמעון בלא יורש ונמצא שנפלה ירושה שמעון לבנות ראובן וגם אשתו יורשת עם אחיותיה בנכסי בעלה מפני שבעלה דודה הוא. ואם אמרה לאחיותיה ראו מה שהניח (לנו אבינו) [לי בעלי] הריני משבחת לעצמי השביחה לעצמה: פשיטא הואיל דיורש' היא לאמצע השביחה דדינה כדין אחים. אצטריך סלקא דעתך אמינא לאו אורחא היא למיטרח לאחריני ואע"ג דלא פירשה דהוא לעצמה אלא בסתמא עשתה כמאן דפירשה דמי קמשמע לן דלא: ואם אמרה ראו מה שהניח לי בעלי כו'. פשיטא. א) מה לי היא משאר יורשין דמפרשי' הואיל דיורשת היא: מהו דתימא אחולי אחלה גבייהו. אע"ג דקאמרה ראו מה שהניח לי כו' קמ"ל הואיל דאמרה ראו כו' דלא אחילה להו והשביחה לעצמה: בבית קנאו. לאותו בית דאיכא למימר משום דהשיאו לשם גמר ונתנו לו אע"ג דלא כתב ליה מתנה דהלכה למשה מסיני הוא כדאמר לקמן: ודוקא כשהנושא בנו גדול. משום דקרוב ליה דעתיה טפי וכהשיאו בתולה משום דאיכא שמחה טפי מאלמנה ובההיא שמחה גמר למיתן ליה: הא פשיטא לי ייחד לו בית ועלייה היתה על גבי בית בית קנה עלייה לא קנה. משום דבית לחוד ועלייה לחוד דעלייה לא משתעבד לבית כלל. ואם תמצי לומר עלייה לא קנה דלא שייכא גבי בית. בית ואכסדרה מהו. מי אמרינן כיון דשייכא בהדי בית קונה דדרך אכסדרה נכנסין לבית וקנה או דלמא בבית אשתמש באכסדרה לא אשתמש ולא קנה. וכן נמי שני בתים זו לפנים מזו משום דחיצון משועבד לפנימי מהו מי אמרינן כיון דבפנימית ישתמש בחיצונה לא ישתמש בחיצונה לא קנה או דלמא כיון דיש דרך לפנימית על החיצונה כמאן דאשתמש בה ובתרוייהו קנה תיקו: וכלי בית. תשמישי בית: כלי בית קנה בית לא קנה. וקשיא לר' חנינא דאמר לעיל דבית קני: כגון שהיה אוצרי פירותיו של אביו. צבורין באותו בית ולא מייחד ליה לגמרי משום הכי לא קנה: ותלא ליה סנדלא. בבית שיהא עומד בחזקתו ומשום דלא ליקני לביתיה: אשישא דמשחא. פך של שמן דלא ליקני נמי: עציצא. כלי שמשימין ציר לקרבי דגים: שוינהו רבנן כהלכתא. שיהו עיקר כהלכה למשה מסיני. ולא מטעמא שלא נתנו טעם בדבר למה: חדא האי דאמרן. המשיא אשה לבנו גדול בבית קנאו לא ידעי' מאי טעמא קנאו בלא שטר מתנה ובלא קנין. לא עשאה אלא אפטרופא. שיהו נוהגין לה בנין כבוד ולא ידעינן טעמא מאי לא תקנה כיון

מסורת הש"ס

א) [כ"ה בד"י], ב) כתב הס"ח שלגירסת הרמב"ם פ"ט מהלכות נחלות ל"ג שאני אודייני וכו' אלא ה"ג אלא אסיפא איתמר והכי איתמר לא שנו אלא ששבחו נכסים מחמת עצמן אבל שבחו נכסים מחמת נכסים השבח לאמצע, ג) [גיטין יד.], ד) [שם], ה) [עי' פרש"י שם], ו) לעיל קלא: [לקמן קנ:] גיטין יד. ז) קדושין מח. גיטין יג. יד. [לקמן קמח. בכל מקומות אלו איתא א"ר הונא א"ר], ח) [כתובות נה:], ט) [בגמ' דגיטין יד לא נמצא אלא ברש"י יד. שם ד"ה בבית בית מיוחד שאינו דר בו אלא עשאו לו לבית חתנות עכ"ל וכ"כ הב"י אה"ע סימן נג], י) [צ"ל תבעה],

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה עבד בהו עסקא וכו' וא"ל טורח. נ"ב עי' בב"מ דף סח ע"ב מבואר דליתב בחנות הוא טורח קל יותר מזה וא"כ פשיטא דהוה כמו מחמת נכסים וק"ל: (ב) ד"ה באשה יורשת כגון שנשא ראובן בת שמעון אחיו ומת יעקב אביהם ואח"כ מתו ראובן ושמעון וירשו בני ראובן ובת שמעון וכו' ואלמנה שאמרה. נ"ב כלומר וסיפא דתני אם אמרה ראו כו' לא קאי אאשה יורשת אלא הכי פירושו ואלמנה כו' דאל"כ מאי האי דקאמרה ראו מה שהניח לי בעלי וכו' וכמו שהקשו התוס': (ג) ד"ה שוינהו וכו' מדה ומדה הס. נ"ב לא קאי אלא אמשיא אשה לבנו והכותב כל נכסיו לאשתו דהנך תלוים במדת האדם: (ד) תוס' ד"ה באשה וכו' ומיהו קשה דקאמרי'. נ"ב והר"ף כתב וז"ל כגון ראובן שנשא בת שמעון אחיו ומת שמעון והניח בנות ומת ראובן בלא בנים נמצאת אשת ראובן יורשת בעלה עם אחיותיה בנות שמעון עכ"ל דלפי זה שייך שפיר לישנא דיתמי:

הגהות הגר"א

[א] רשב"ם ד"ה קנאו. מוקמינן. נ"ל ומוקמינן. ור"ל בסמוך (כמ"ש ייחד לו כו' כגון שהיה אוצרו כו' אפי' כו') ומ"ש ובמסכת גיטין קאי אלמעלה (דגם שם איתא דהוי הלכתא בלא טעמא. ובדפוס ישן הגירסא ברשב"ם "כדלקמן ובמסקנא מוקמינן" וא"ש ג"כ כנ"ל):

מוסף תוספות

א. [ד]מוחזק הוה דלא הוה ליה נכסי אחריני אלא הני דשבק אבוה ומיניהו הוה אגר אגירי ומשבח להו לנכסים, והיינו דלא בעא מיניה אם מנכסי דידיה עבד אי מנכסי דאבוה. רשב"א ב"מ לט: ב. [ד]אין דרך אשה לטרוח אלא בפני יתמי בני בעלה. שיטמ"ק בשם תוס' הרא"ש. ג. [ד]כל חיי בעלה היתה ירושתה ביד בעלה עם ירושתו בלא חלוקה כדין נכסי מלוג וכשמת בעלה היא טורחת ומשבחת את הנכסים ואומרת ראו מה שהניח לי בעלי כי היה משותף יחד בלא חלוקה. שם. ד. שהרי אין האשה חייבת וכו' אלא לעשות בצמר הקצבה השנויה במשנתנו וכו', וכיון שכן אם הרויחה או השביחה בנכסים למה אנו דנין שבח וריוח זה כמעשה ידיה להיות ליתומים. רשב"א בתוספות סוף המס'. ועיי"ש. ה. [ד]כאילו אמר לו בשעת מתן מעות משעבדנא לכל מאן דאתי מחמתך, ולא שירדו חכמים לדעתן של לווין ושמו שכך התנה לו בלבו, אלא לומר תקנה התקינו חכמים כאילו א"ל כך כדי שלא תנעול דלת בפני לווין. רשב"א גיטין יג:

א) נראה דל"ל פשיטא הואיל ויורשת היא מה לי היא משאר יורשין דמהני אם פירשו.